

De Oude Ley

Jaargang 42
2020 nr. 3

KNNV
vereniging
voor veldbiologie
afdeling Tilburg

Colofon

De Oude Ley is het blad van de KNNV-afdeling Tilburg en wordt toegezonden aan alle leden. Bovendien ontvangen de leden het landelijke KNNV-blad 'Natura'.

Redactie

Redactie : Marlieke van Woerkom, Alie Stofberg en Theo Peeters.

Opmaak : Berry Staps.

Omslag : Foto Bart Horvers, Vormgeving Joost Horvers

Redactieadres: Pironstraat 5, 5041 GJ Tilburg, marliekevanwoerkom@home.nl

Tekst het liefst in een word-bestand; foto's, illustraties en kaartjes graag als bijlage meesturen.

Kopijdata voor de Oude Ley: 21 februari, 21 mei, 21 augustus, 21 november.

ISSN: 1 381 – 852X | Oplage: 250 exemplaren.

Bestuur KNNV-afdeling Tilburg:

Voorzitter: vacature

Secretaris: Marie-Cécile van de Wiel

Veldhovenring 27

5041 BA Tilburg

013 – 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl

Penningmeester: Huub Claessen

Wilgenlaan 2

2382 Poppel België

06 – 24633736 | penningmeester@tilburg.knnv.nl

Excursies:

Stella Wesel

Gluckstraat 41

5011 VE Tilburg

06 – 27055446 | excursies@tilburg.knnv.nl

Bestuurslid:

Frans van den Heuvel

Atjehstraat 3

5014 BK Tilburg

06 – 52762288 | f.g.vdnheuvel@gmail.com

Coördinatoren van commissies en website

Excursiecommissie

Stella Wesel

Cursuscommissie KNNV/IVN

Marie-Cécile van de Wiel

Digitale media

Marlieke van Woerkom

Website

www.knnv.nl/tilburg

Facebook

<https://www.facebook.com/KNNVTilburg/>

Coördinatoren van de werkgroepen:

Dongevallei:	Guido Stoker 06 – 12215643 dongevallei@tilburg.knnv.nl
Foto's:	Marcelle Leoné 013 – 4557220 fotos@tilburg.knnv.nl
Geologie:	Wouter van Hengel 06 – 36301954 geologielandchap@tilburg.knnv.nl
Insecten:	Theo Peeters 013 – 4560116 insecten@tilburg.knnv.nl
Kaaistoep:	Jaap van Kemenade 06 – 53941104 kaaistoep@tilburg.knnv.nl
Mossen:	Maarten Mandos 013 – 5050930 mossen@tilburg.knnv.nl
Paddenstoelen en korstmossen:	José Langens 06 – 27042960 paddenstoelen@tilburg.knnv.nl
Plaggen:	Berry Staps 013 – 5347070 plaggroep-knnv-tilburg@hotmail.nl
Planten:	Loes van Gorp 013 – 5423672 planten@tilburg.knnv.nl
Stadsnatuur:	Rob Vereijken 013 – 5438841 stadsnatuur@tilburg.knnv.nl
Vogels:	Ben Akkermans 013 – 5362107 vogels@tilburg.knnv.nl
Zoogdieren:	Erik Korsten 013 – 5440376 zoogdieren@tilburg.knnv.nl

Contributie:

Gewone leden	: € 30,00
Huisgenootleden	: € 12,50
Jongeren tot 25 jaar	: € 15,00
Buurleden (leden die al lid zijn van een andere afdeling)	: € 12,50
Abonnement Oude Ley	: € 15,00

Ledenadministratie:

Marie-Cécile van de Wiel
Veldhovenring 27, 5041 BA Tilburg
013 – 5436541 | secretaris@tilburg.knnv.nl
Rekeningnummer van de afdeling:
NL03 TRIO 0390 2533 91 t.n.v. KNNV-afd. Tilburg
Opzegging van het lidmaatschap vóór 1 november bij de secretaris.

Redactioneel	1
KNNV-nieuws	2
Corona en KNNV-activiteiten, hoe nu verder?	3
Agenda	4
Canadese ganzen in de Dongevallei	9
<i>Staurastrum ellipticum</i> , een nieuwe sieraal voor Nederland	16
Vogels van De Dongevallei: de kuifeend	19
Flora- en Vegetatiekartering van de Sijsten	24
Een bijzondere dovenetel of een bastaard?	26
Boekrecensie: De gladde slag	31
Museumnieuws	32
Witte gij ut?	34

Redactioneel

In deze Oude Ley zouden we, zoals aangekondigd in de vorige Oude Ley, starten met een nieuwe rubriek: *Nieuws uit de werkgroepen*. Maar er valt weinig nieuws te vermelden, want door de coronamaatregelen hebben de werkgroepen in de afgelopen maanden niet als gebruikelijk gefunctioneerd: werkgroepsavonden in Natuurmuseum Brabant waren niet mogelijk; er werd niet geplagd en -als werkgroep-geïnterviewd of het veld ingegaan.

Dat betekent echter niet dat er helemaal niets gebeurde: individuele werkgroepsleden waren wel degelijk actief -het bloed kruipt waar het niet gaan kan!- en dus werden er km-hokken geïnterviewd (planten), starten leden van de insectenwerkgroep een Malaisevalonderzoek in De Brand en De Kaaistoep, zochten leden van de mossenwerkgroep individueel naar mossen in De Brand, was Guido in de Dongevallei actief, inventariseerden leden van de plaggroep de flora en fauna in hun adoptiegebied én vonden leden de tijd om dat ene rapport of verslag -dat al lang in de pen zat- nu eindelijk te schrijven. Een aantal van die pennenvruchten vind je terug in deze Oude Ley.

Hopelijk komt er in de komende maanden meer ruimte om weer als werkgroep aan de slag te gaan, zodat we in de Oude Ley nr. 4 kunnen starten met de nieuwe rubriek *Nieuws uit de werkgroepen*.

Ook vind je in deze Oude Ley geen informatie over IVN-wandelingen (een vaste rubriek), omdat daarover, door de coronamaatregelen, geen informatie beschikbaar was.

Overleden

Op 29 april is op 91-jarige leeftijd Piet de Bont overleden. Hij werd lid van onze afdeling begin jaren 50. Wegens drukke werkzaamheden moest hij even afhaken, maar kwam in 1973 weer terug bij de KNNV. Omdat hij de natuur in de omgeving van zijn woonplaats Drunen ontzettend goed kende, verzorgde hij ook regelmatig een excursie in die omgeving. Door zijn grote kennis was hij ook vaak betrokken bij allerlei projecten en activiteiten op het gebied van landschap en milieu. Samen met zijn vrouw ging hij vaak mee op excursie en de speciale tochten van de KNNV. Piet was altijd enthousiast en zorgde voor een prettige sfeer. Vorig jaar september was hij nog aanwezig bij de onofficiële opening van de KNNV-wand in Natuurmuseum Brabant. Hij was een gedreven man met bijzondere aandacht en zorg voor de natuur en het landschap.

Piet de Bont (foto Bart Horvers)

Jaarverslag Kaaistoep 2019

Ieder jaar verschijnt er een jaarverslag over het onderzoek in De Kaaistoep. Ook over 2019 werd weer een verslag samengesteld. Nieuwsgierig? U vindt het op de website bij 'Werkgroepen' en bij 'Jaarverslagen'.

Boek 'De Kaaistoep'

Op 14 maart jl. was de presentatie van het boek 'De Kaaistoep' gepland, samen met het symposium Citizen Science. Door de komst van het coronavirus zijn beide echter niet door gegaan. Het symposium is voorlopig verplaatst naar 3 oktober a.s.

De verkoop van het boek is echter wel van start gegaan en inmiddels zijn er al heel wat boeken verkocht. De reacties zijn erg positief. In een in het NRC gepubliceerde boek-bespreking kreeg het boek maar liefst vijf sterren! Het is ook een verrassend mooi en dik boek geworden: prettig leesbaar, veel foto's en prachtig vormgegeven. Samengesteld én uitgegeven door onze eigen afdeling! Wil je het boek kopen of bestellen? Op de website van onze afdeling vind je alle informatie. Je kunt ook bellen met de secretaris (☎013-5436541); zij heeft voldoende voorraad om alle belangstellenden van een boek te voorzien. Uiteraard kun je ook terecht bij de boekhandels Gianotten, Livius, Buitelaar (Goirle) en in Oisterwijk.

De prijs van het boek is slechts € 25,-.

Errata boek 'De Kaaistoep'

Waar hard gewerkt wordt, kunnen fouten gemaakt worden. Iedereen weet dat en probeert het te voorkomen. Tevergeefs, want op zo'n moment treedt de Wet van Murphy in werking ['Alles wat fout kan gaan, zal fout gaan']. Het is dus bijna ondenkbaar dat in een boek van 720 pagina's geen fouten zitten. Dat klopt en de eerste zijn inmiddels ontdekt. Vandaar dat op de website van de afdeling (onder 'Jubileum' > 'Boek') een overzicht met errata, correcties en aanvullingen geplaatst is. Mocht u nog andere correcties of aanvullingen hebben, dan ontvangen we die graag via de mail: ✉ secretaris@tilburg.knnv.nl.

Corona en KNNV-activiteiten

Afspraken

Door het Coronavirus liggen alle verenigingsactiviteiten sinds medio maart stil, maar vanaf 1 juli willen we de draad -met inachtneming van alle regels- weer voorzichtig oppakken. Daartoe maken we afspraken met elkaar zodat we veilig op pad kunnen én ervaring kunnen opdoen met wat wél en niet werkt.

Excursies

- Voorlopig houden we slechts één (leden)excursie per maand op de tweede vrijdag van die maand;
- De excursies zijn in de directe omgeving van Tilburg;
- Geen carpooling. Kom direct (liefst op de fiets) naar de startlocatie van de excursie;- Verplicht opgeven voor de excursie bij Stella Wesel: ✉ excursies@tilburg.knnv.nl;
- Aantal deelnemers is, afhankelijk van de coronamaatregelen, beperkt dus kan het zijn dat er een 'nee' gegeven wordt omdat het maximaal aantal deelnemers bereikt is. Aantal deelnemers passen we aan als de maatregelen in ons land wijzigen;
- Houd voor, tijdens en na de excursie 1,5 meter afstand van elkaar.
- Blijf thuis als u zich niet goed voelt.

Cursussen

Ook Natuurmuseum Brabant was de afgelopen tijd gesloten. In juni opent het museum haar deuren voor bezoekers, echter nog niet voor avondactiviteiten. Pas eind augustus/begin september horen we òf en hoe deze avondactiviteiten kunnen plaatsvinden. Daarom is besloten de cursussen Insecten, Diersporen en Geologie te verplaatsen naar volgend jaar. Wat betreft de drie cursussen die zijn stilgelegd toen het virus uitbrak: geprobeerd wordt de excursies van de cursussen Bomen en Reptielen/amfibieën nog voor de zomervakantie op een veilige manier te laten plaatsvinden. De cursus Ecologie gaat mogelijk in het voorjaar van 2021 verder. Alle cursisten krijgen hierover via de mail bericht.

Werkgroepen

De activiteiten van de werkgroepen kunnen plaatsvinden volgens de landelijke richtlijnen voor groepsgrootte, vervoer en onderlinge afstand. Zodra de avondactiviteiten in het museum hervat kunnen worden, krijg je via de coördinator bericht.

Excursies in De Kaaistoep

Alle openbare excursies in De Kaaistoep zijn gecancelled tot 1 juli. De uitgevallen excursies worden volgend jaar opnieuw gepland.

Website

Op onze website vind je de laatste, actuele informatie over bovengenoemde onderwerpen.
Raadpleeg deze of bel naar het secretariaat: ☎ 013 - 5436541.

Agenda

Datum	Onderwerp
10 juli	Vrijdagwandeling Moerenburg
14 augustus	Vrijdagwandeling De Brand
21 augustus	Openbare vleermuizenexcursie in De Kaaistoep
5 september	Openbare spinnenexcursie in De Kaaistoep
11 september	Vrijdagwandeling rondom de Abcovense Plas
9 oktober	Vrijdagwandeling in De Gaas
18 oktober	Openbare paddenstoelenexcursie in De Kaaistoep

Toelichting op de agenda

Alle excursies zijn onder voorbehoud vanwege de coronamaatregelen. Actuele informatie vind je op de website van de KNNV-afdeling Tilburg onder 'Agenda'. KNNV-excursies en -avonden zijn in principe bestemd voor KNNV-leden. Wil je deelnemen maar ben je geen lid, neem dan contact op met het secretariaat (☎ 013 - 5436541). In deze coronatijd blijven we in de buurt van Tilburg, zodat iedereen op eigen gelegenheid (liefst met de fiets) naar het vertrekpunt van de excursie kan komen en er niet samen gereisd hoeft te worden. Houd 1,5 meter afstand van elkaar voor, tijdens en na de excursie. Het is verder gewenst mee te nemen: verrekijker, loep en bij langere excursies eten en drinken. Bij extreem slecht weer kan de excursieleider besluiten de excursie niet door te laten gaan. Bel bij twijfel de excursieleider. Ook voor nadere informatie kunt u bij hem/haar terecht. Heb je wensen om eens naar een bepaald gebied te gaan, of een bepaald thema, of andere ideeën, laat het ons a.u.b. weten, zodat wij deze wensen in ons programma kunnen opnemen. Hopelijk tot ziens op een van onze excursies.

10 juli Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling in Moerenburg
Tijd	9.00 - 12.00 uur
Locatie/Vertrek	De rioolwaterzuivering Moerenburg aan de Hoevense Kanaaldijk.
Contact	In verband met het coronavirus is aanmelding verplicht bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Tot nu toe mogen er maar een beperkt aantal mensen samen zijn dus kan het zijn dat je niet mee kunt omdat het maximale aantal deelnemers bereikt is. Misschien herhalen we de wandeling en dan kan het zijn dat je alsnog mee kunt.
Omschrijving	Moerenburg is een gebied aan de zuidoostelijke stadsrand van Tilburg met een agrarisch karakter en een belangrijke functie voor natuur en landschap. In 2005 werden bij graafwerkzaamheden op het terrein van de waterzuivering de resten aangetroffen van Huize Moerenburg.

Dit landgoed was rond 1310 een van de eerste drie stenen huizen in Tilburg en is daarmee een belangrijk onderdeel van de Tilburgse geschiedenis. In de jaren negentig van de vorige eeuw kreeg het gebied de status van landschapspark en ontstond een streven om de waarden ervan te versterken en het tot een 'Poort van Het Groene Woud' te maken. Daarmee is Moerenburg het meest westelijk gelegen onderdeel van Het Groene Woud. Er zijn in 2013 nieuwe paden aangelegd, barrières weggehaald en de Voorste Stroom meandert weer volop. Moerenburg heeft typische stadsrandfuncties zoals sportaccommodaties, een volkstuincomplex en een manege. In het gebied ligt een voormalige rioolwaterzuiveringsinstallatie die is omgebouwd tot waterbuffer en helofytenpark.

14 augustus Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling in De Brand
Tijd	9.00 - 12.00 uur
Locatie/Vertrek	Horecagelegenheid De Kat, Schoorstraat 37, Udenhout.
Contact	In verband met het coronavirus is aanmelding verplicht bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Tot nu toe mogen er maar een beperkt aantal mensen samen zijn dus kan het zijn dat je niet mee kunt omdat het maximale aantal deelnemers bereikt is. Misschien herhalen we de wandeling en dan kan het zijn dat je alsnog mee kunt.
Omschrijving	'Brand' komt van brandstof. Oorspronkelijk lag hier namelijk veen, dat rond 1300 helemaal is afgegraven om te verbranden. Na die periode is De Brand beplant met eikenbos en zijn er in de 20 ^{ste} eeuw weilandjes aangelegd. Het gebied is nu een afwisseling van bloemrijke weides en vochtige bossen. In dat natte bos komen allerlei bijzondere planten (bosanemoon, draadgentiaan, bospaardenstaart), vlinders (grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder) en vogels (wielewaal, middelste bonte specht) voor. Ook is het gebied zeer rijk aan amfibieën, waaronder kamsalamander en poelkikker. Al die natuur is te danken aan water. Om de gewenste natuur te behouden, dan wel terug te laten keren moest het gebied meer en langer water vasthouden en de waterkwaliteit worden verbeterd. Daarvoor is o.a. de Zandleij in het midden van De Brand afgedamd met leemdammen en zijn er sommige duikers in de Zandkantse Leij vervangen door bruggen en zijn er automatische stuwen gebouwd. Al het water stroomt nu alleen nog door de Zandkantse Leij.

21 augustus Vrijdag

Onderwerp	Openbare excursie vleermuizen in De Kaaistoep
Tijd	21.30 - 23.00 uur
Locatie	Kaaistoep
Contact	Aanmelding via de website van de KNNV-afdeling Tilburg. Een week voorafgaand aan de excursie ontvang je een herinneringsmail van jouw opgave met daarin informatie over de startlocatie van de betreffende excursie en eventuele andere aanwijzingen.
Omschrijving	In verband met het 25-jarig onderzoek in De Kaaistoep worden dit jaar alle openbare excursies gehouden in De Kaaistoep. De zoogdierenwerkgroep neemt deze avond de tijd om te vertellen over de vleermuizen die zij dan zien.

5 september Zaterdag

Onderwerp	Openbare spinnenexcursie in De Kaaistoep
Tijd	13.00 - 15.00 uur
Locatie	Kaaistoep
Contact	Aanmelding via de website van de KNNV-afdeling Tilburg. Een week voorafgaand aan de excursie ontvang je een herinneringsmail van jouw opgave met daarin informatie over de startlocatie van de betreffende excursie en eventuele andere aanwijzingen.
Omschrijving	In verband met het 25-jarig onderzoek in De Kaaistoep worden dit jaar alle openbare excursies gehouden in De Kaaistoep. Andrea Dekkers wandelt met jou door De Kaaistoep en zal laten zien welke spinnen er in De Kaaistoep voorkomen en hoe deze spinnen leven. Hoe komen ze aan voedsel, hoe planten ze zich voort, enz.

11 september Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling rondom de Abcovense Plas
Tijd	9.00 - 12.00 uur
Locatie/Vertrek	Het einde van de Hoge Wal in Goirle.
Contact	In verband met het coronavirus is aanmelding verplicht bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Het kan zijn dat het maximale aantal deelnemers bereikt is. Misschien herhalen we de wandeling en dan kan het zijn dat je alsnog mee kunt.
Omschrijving	De Oostplas of Abcovense Plas is een gebied pal ten zuiden van de snelweg A58, zo'n beetje de scheiding tussen de gemeenten Tilburg en Goirle. Het is een zandafgraving van ongeveer een kilometer breed, uitgegraven ten behoeve van de A58. Aan de westzijde grenst de woonwijk 'De Hoge Wal' (gemeente Goirle). De plas wordt aan de zuid- en oostkant omzoomd door de meanderende beek de Leij. Ten zuiden daarvan ligt een bijzonder stukje moerassig bos: een elzenbroekbos.

9 oktober Vrijdag

Onderwerp	Vrijdagwandeling in De Gaas
Tijd	9.00 - 12.00 uur
Locatie/Vertrek	Station Reeshof
Contact	In verband met het coronavirus is aanmelding verplicht bij Stella Wesel (☎ 06-27055446 of ✉ excursies@tilburg.knnv.nl). Tot nu toe mogen er maar een beperkt aantal mensen samen zijn dus kan het zijn dat je niet mee kunt omdat het maximale aantal al is behaald. Misschien herhalen we de wandeling en dan kan het zijn dat je alsnog mee kunt.
Omschrijving	Bosgebied De Gaas is gelegen aan de westzijde van de gemeente Tilburg, ten zuiden van de spoorlijn en ingeklemd tussen de Bredaseweg en de wijk Witbrant. Het maakt deel uit van de landgoederenzone aan de noordzijde van de Bredaseweg en is een typisch heide ontginningsbos met veel grove den met bijmenging van berk, zomereik en Amerikaanse eik. Als struiklaag is lijsterbes, vuilboom en Amerikaanse vogelkers aanwezig. In het voorjaar van 2003 is een oppervlakte van ruim 8 hectare door brand verloren gegaan. Het grootste gedeelte hiervan is ingeplant voornamelijk met eik. In het noorden is heide aanwezig sterk vergrast met voornamelijk pijpenstrootje en enige opslag van bomen en struiken.

18 oktober Zondag

Onderwerp	Openbare paddenstoelenexcursie in De Kaaistoep
Tijd	10.00 - 12.00 uur
Locatie/Vertrek	Kaaistoep
Contact	Aanmelding via de website van de KNNV-afdeling Tilburg. Een week voorafgaand aan de excursie ontvang je een herinneringsmail van jouw opgave met daarin informatie over de startlocatie van de betreffende excursie en eventuele andere aanwijzingen.
Omschrijving	In verband met het 25-jarig onderzoek in De Kaaistoep worden dit jaar alle openbare excursies gehouden in De Kaaistoep. De Paddenstoelenwerkgroep neemt deze dag de tijd om door De Kaaistoep te wandelen en te laten zien welke paddenstoelen hier zoal voorkomen.

Canadese ganzen in de Dongevallei

oftewel: de vos lust wel een eitje!

Guido Stooker

Inleiding

Omdat er de laatste jaren steeds meer discussie ontstaat over (de vermeende overlast van) Canadese ganzen in de Reeshof, breng ik sinds 2014 de broedpopulatie van deze exoot in beeld door in de Dongevallei en omgeving de locatie van alle nesten te karteren. Vanaf 2018 noteer ik ook het nestsucces (verstoring/predatie). Het karteren van nesten is een meer exacte vorm van monitoren dan alléén het tellen van jonge ganzen of het vaststellen van broedende ganzen op basis van het gedrag, zoals paarvorming of baltsgedrag.

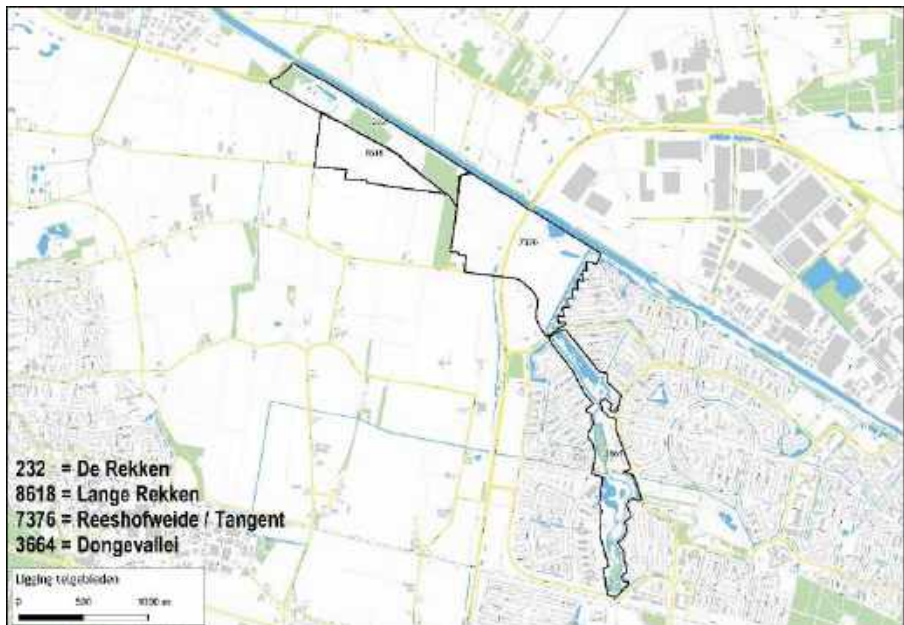
De populatie Canadese ganzen in de Dongevallei ligt op ca. 500 exemplaren (foto Guido Stooker)

Inventariseren

De Dongevallei, Reeshofweide, Rekken en Lange Rekken vormen samen binnen de gemeente Tilburg een waardevol kralensnoer van recent ontwikkelde of dit jaar nog in te richten natuurgebieden

langs de middenloop van de Donge (kaart 1). Ik heb er vier BMP-plots (Broedvogel Monitoring Programma van het Sovon) liggen, waar ik vanaf 2014 broedvogels inventariseer. Daarnaast tel ik ook nog twee watervogeltelgebieden (WAVO), waar ik de rest van het jaar de ganzen, zwanen en andere watervogels bijhoud. De gepresenteerde aantallen in tabel 1 zijn samengesteld op basis van die karteringen en daarnaast (tot 2014) ook gebaseerd op vogeltellingen van Ad Kolen.

Hij telt vanaf 2004 de vogels in een deel van de Dongevallei en publiceert daarover op zijn weblog *Vogelsenzo*. Door hem wordt het gebied tussen de spoorlijn Tilburg-Breda en de Middeldijkdreef geïnventariseerd. Ikzelf houdt vooral de vogels op de Marleplas rondom mijn woning het hele jaar bij en inventariseer de Dongevallei vanaf de Middeldijkdreef tot aan het Wilhelminakanaal, inclusief het nog in te richten gebied van de Reeshofweide. Dit laatste (landbouw)gebied wordt dit jaar als sluitstuk van het Dongevalleiproject grotendeels omgevormd tot natuurgebied. Het gebied van de Lange Rekken wordt eveneens heringericht tot vogelreservaat (bij beide projecten ben ik nauw betrokken; ik bericht er over in een volgend artikel in de Oude Ley).

Kaart 1: Ligging van het onderzoeksgebied

Broedpopulatie

De populatie-ontwikkeling van de Canadese gans kent in Nederland een sterk opgaande lijn. Begin april ontving ik als BMP-teller het Sovonrapport over de Broedvogels in Nederland, seizoen 2018.

Altijd interessant om op de hoogte te blijven van de populatie-ontwikkelingen van diverse vogelsoorten in ons land. Vanwege mijn betrokkenheid bij de Canadese gans lees ik de bespreking van deze soort altijd als eerste. Volgens het rapport vlakkt de aanvankelijk sterke populatiegroei in ons land de afgelopen decennia wat af. Met sinds de 90-er jaren eerst een gemiddelde groei van 18%, ligt de landelijke aanwas de laatste jaren nog maar op ca. 5% en in Noord-Brabant op ongeveer 3%. Er wordt in het rapport een aantal hotspots genoemd; gebieden in Nederland waar relatief grote broedpopulaties van de Canadese gans aanwezig zijn. Het is inmiddels bekend dat in Brabant nabij Den Bosch, Breda en Tilburg aanzienlijke broedpopulaties voorkomen. Nu werd voor het eerst ook de Dongevallei apart in de tekst vermeld. Het genoemde aantal van 45 broedparen verbaasde me echter. Dat ligt de laatste jaren véél hoger. Dat was voor mij aanleiding om het verloop van de broedpopulatie van de soort in de Dongevallei e.o. eens op een rijtje te zetten.

Het allereerste broedgeval van de Canadese gans in de Dongevallei dateert van 2006 en dat werden er jaarlijks meer (zie tabel 1 hieronder). De aantallen broedparen en nestdichtheid in de Dongevallei e.o. zijn de laatste jaren zo groot geworden, dat er sprake lijkt van (een vorm van) kolonievorming.

(Grote) Canadese ganzen	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Dongevallei, incl. Marieplas	1	3	11	14	15	12	24	21	26	52	41	58	59	75	75
Reeshofweide, incl. Tangent	niet geteld								8	20	20	28	25	32	26
aantal broedpaar / nesten	1	3	11	14	15	12	24	21	34	72	61	86	84	107	101

Tabel 1: Broedparen van de (grote) Canadese gans in de Dongevallei / Reeshofweide (gegevens <2014 A. Kolen; >2014 G. Stooker)

Aantal nesten

De winterpopulatie in de Dongevallei wordt op basis van de watervogeltellingen al een aantal jaar ingeschat op 450-500 exemplaren. In en rondom de Dongevallei bevinden zich tijdens

het broedseizoen, naast de getelde broedpaartjes, vele niet-broedende exemplaren, waarvan een deel wél lijkt gekoppeld, maar toch geen actief broedpaar vormt. Zijn dit naast de verstoorde koppeltjes wellicht eerstejaars beesten die nog niet mee mogen doen? Of is de kolonie gewoon 'vol'? De interactie tussen de ganzen, gepaard en ongepaard, lijkt in ieder geval met het jaar feller te worden. Behalve de getelde nesten in de Dongevallei, broeden er ook nog eens 10-20 koppeltjes langs diverse wijksloten in de Reeshof en in de ecologische verbindingzone langs de rondweg.

CANADESE GANZEN in de DONGEVALLEI		2018	2018	2018	2019	2019	2019	2020	2020	2020
Reeshof, gemeente Tilburg										
deelgebied	Gebieds-naam	bezet	Verstoord	totaal	bezet	Verstoord	totaal	bezet	Verstoord	totaal
deelgebied 1-zuid	Grote Beemd	2	0	2	4	0	4	3	0	3
deelgebied 1-zuid	't Valleike	6	0	6	4	2	6	1	11	12
deelgebied 1-noord	Dalemse moerassen	18	0	18	25	3	28	8	11	19
deelgebied 2	Residence Dongevallei	9	0	9	8	0	8	9	1	10
deelgebied 3-zuid	Melickstraat	4	0	4	5	0	5	6	2	8
deelgebied 3-noord	Marleplas	17	3	20	21	3	24	16	7	23
deelgebied 4	de 7 Eilanden	22	2	24	31	1	32	22	3	25
deelgebied 5	Reeshofweide	1	0	1	0	0	0	0	0	0
deelgebied 6	Tangent	0	0	0	0	0	0	1	0	1
deelgebied 7	Lange Rekken	0	0	0	0	0	0	0	0	0
deelgebied 8	De Rekken	0	0	0	0	0	0	0	0	0
totaal aantal nesten		79	5	84	98	9	107	66	35	101

Tabel 2: Aantal bezette en mislukte nesten van de Canadese gans per deelgebied in de seizoenen 2018-2020

Predatie

Om de nesten van de Canadese gans te karteren, loop ik in de tweede of derde week van april stelselmatig alle oevers van de beek, waterloopjes, plassen en poelen in dit fraaie 'stadsnatuurgebied' af.

In 2014 melde ik al in het Jaarverslag Dongevallei dat dat jaar $\geq 95\%$ van alle nesten binnen één meter van de waterkant waren gesitueerd. Half april is de beste tijd, want dan bezetten alle actieve broedparen een nest, maar zijn er vrijwel nog geen jongen geboren. Eind april worden meestal pas de eerste pullen gezien. De laatste jaren constateer ik dat verstoorde broedparen later nog een tweede legsel produceren. Ik kwam dit jaar halverwege mei tenminste vier keer een nest tegen dat er bij mijn eerste ronde beslist niet was.

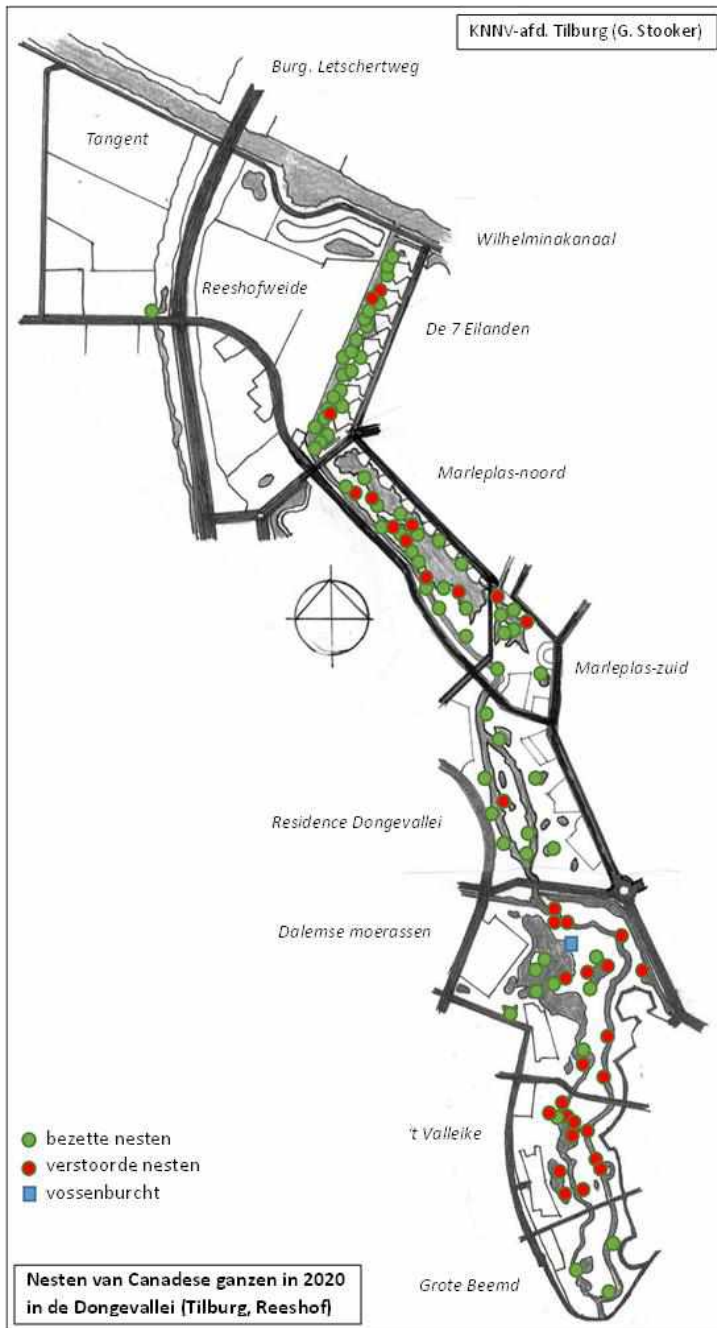
Ik noteer de exacte locatie van de nesten op gedetailleerde kaarten, vermeld daarbij of het nest actief bezet is, indien mogelijk hoeveel eieren het bevat (ik jaag de gans niet van het nest af!) en of er eventueel sprake is geweest van verstoring c.q. predatie. Het afgelopen broedseizoen heb ik dat ook weer gedaan.

Ik constateer daarbij een opvallende verandering ten opzichte van voorgaande jaren. Niet alleen lag het aantal nesten voor het eerst lager dan vorig jaar, maar ook zag ik meer verstoorde nesten (ca.35%!). Gezien de aard van de sporen lijken de meeste nesten -volgens Annemarie van Diepenbeek, bekend diersporendeskundige-gepredeerd door de vos.

Geplunderde nesten komen meer en meer voor (foto Guido Stooker)

Ook de clustering van gepredeerde nesten in het Dalemse gedeelte van de Dongevallei spreekt hier voor zich. De vossenburcht ligt namelijk in dit deelgebied (kaart 2). Ik kom het beest regelmatig tegen tijdens mijn vroege vogelrondes en gedurende de nacht zien bewoners het roofdier de parkeerplaats bij winkelcentrum Dalempromenade afschuimen. Behalve gebroken en verspreid liggende eischalen/-vliezen, soms met nog een gedeelte van de eierdooier ernaast, liggen de donsveren van het gepredeerde nest vaak over enkele meters verspreid. Je kunt het bovendien ook goed merken aan de ganzen in de buurt van het verstoorde nest. Het beroofde koppel blijft nog een tijd in de buurt van de broedplek en alarmeert steeds hevig bij elke benadering. De gestrekte nek bij ganzen is karakteristiek voor een paartje dat zich binnen hun 'territorium' verstoord voelt.

Kaart 2: Nesten van Canadese ganzen in 2020 in de Dongevallei (Tilburg, Reeshof)

Vossensnack

De vossen vinden het in ieder geval wel best en zien een gedekte tafel voor zich. Er worden de laatste paar jaar steeds meer nesten geplunderd en ook adulte vogels worden 's nachts regelmatig bij de keel gevat. Nu is dat op zich niet zo'n probleem. De Canadese gans is een exoot en nogal wat wijkbewoners in de Reeshof vinden het allemaal wel wat veel worden. De ganzen lopen gezellig over de wijkontsluitingswegen, zodat het verkeer wordt gehinderd en de wegbermen en gazonnetjes nogal worden 'bevuild'. Tijdens de baltperiode (feb./mrt.) storen sommige bewoners zich aan de ganzen omdat ze uit hun slaap worden gehouden door het luidruchtige gesnater. Het afgelopen jaar werd dat in een artikel in het Brabants Dagblad nog eens fijntjes uit de doeken gedaan. Tot voor drie jaar werd van ongeveer de helft van de nesten (de andere nesten waren niet bereikbaar) jaarlijks de eieren geschud en geraapt. Dat is gestopt omdat het door de rapers als dweilen met de kraan open werd beschouwd. Het lijkt er op dat de natuur het probleem zelf gaat oplossen!

Hoge uitkijkposten

Blijft tenslotte nog een ander (voor mij) nieuw fenomeen het vermelden waard. Sinds enkele jaren, maar steeds meer toenemend, zie ik Canadese ganzen een hoog plekje uitzoeken om vandaar de omgeving in

de gaten te houden. Doen ze dat vanwege de vos? Of is het een uiting van dominantie in een gebied waar erg veel nesten bij elkaar liggen? Ze verdedigen die hoge plekjes namelijk nogal fel. Zo zit er bij mij en mijn burens in april, als alle ganzen vast op het nest zitten, vrijwel dagelijks een koppeltje ganzen op een naast mijn terras in het water uitstekende hoge muur. Ook zijn ze al waargenomen in een geknotte wilg! Wie levert mij daar een verklaring voor?

Waarom nemen Canadese ganzenpaartjes steeds vaker hoog gelegen posities in? (foto Guido Stooker)

Staurastrum ellipticum, een nieuwe sieralg voor Nederland

Maarten Mandos

Inleiding

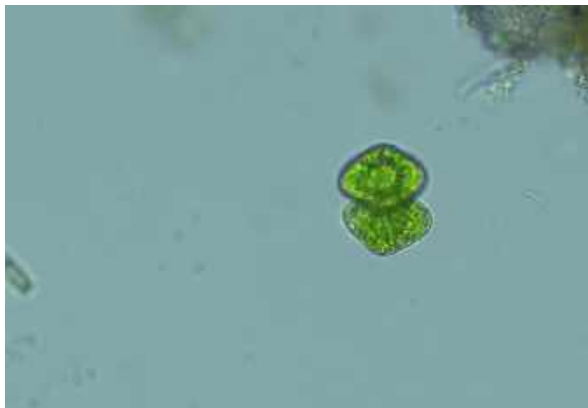
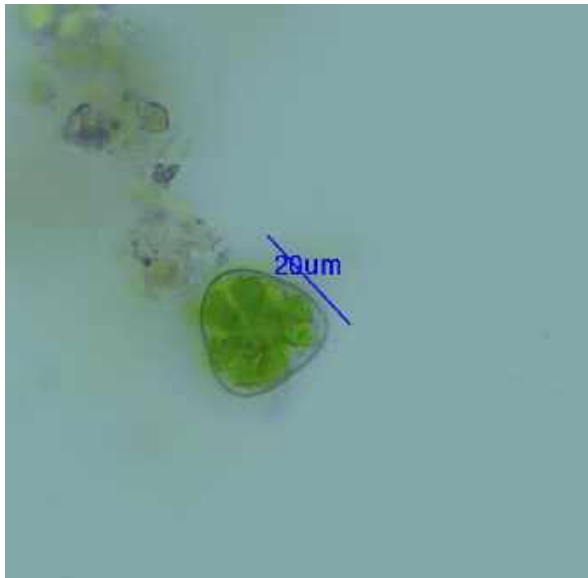
Tijdens een mosseninventarisatie in november 2019 waren we met enkele mensen in het gebied van de Kaaistoep bij Tilburg. Het terrein waar we bezig waren met het zoeken naar mossen ligt tussen het Marterpad en de beek de Oude Leij. Het is een stuk beekdal dat 20 jaar geleden is omgevormd van landbouwgebied naar natuurontwikkelingsgebied; een zandig terrein met drie uitgegraven poelen. Er lopen drie tot vier paarden die het gebied het jaar rond begrazen en er loopt een wandelroute door het gebied. Uit de grootste poel, midden in het terrein, die het hele jaar met water gevuld was, heb ik een watermonster genomen om eens te kijken naar sieralgen. De poel meet ongeveer 70x30 meter en is niet erg diep. Hij bleek erg zuur water te bevatten en de onderwatervegetatie bestond vooral uit een weelderige mat van knolrus (pH 3,7; EGV 320 μ S/cm). Verder stond er een restantje riet in het midden, de overige rietvegetatie was waarschijnlijk in de afgelopen zomer verwijderd.

De poel waar de sieralg is gevonden, tussen Marterpad en Oude Leij (foto Maarten Mandos)

Nieuwe soort

In dat monster trof ik een tamelijk forse sieraalgensoort aan die me volstrekt onbekend was. Het kon evengoed een *Cosmarium* als een *Staurastrum* zijn. Ik had voorlopig nog geen idee wat ik ermee aan moest. Nadat ik foto's had opgestuurd naar verschillende sieraalgenkenners, kwam het idee naar voren dat het om een *Staurastrum* kon gaan, aangezien de cellen meest driestralig waren, maar soms ook vierstralig. Ik had het monster ook gedeeld met Wil Leurs, die me liet weten dat de soort erg veel leek op *Staurastrum ellipticum*, zoals beschreven in de *European Flora of the desmid genera Staurastrum and Staurodesmus* (Coesel & Meesters, 2013). Het gaat dan om een soort die nog niet eerder in Nederland is gevonden.

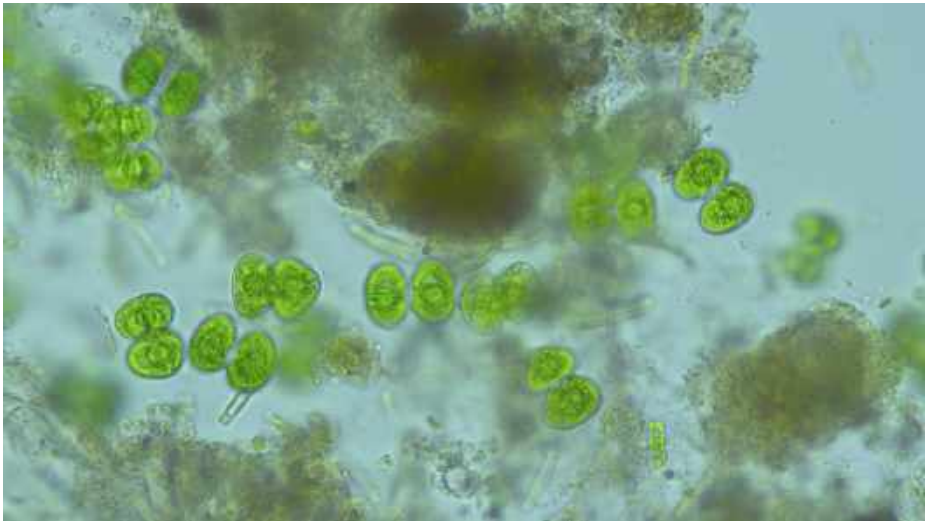
In topaanzicht is de alg meestal driestralig en soms vierstralig (foto's Maarten Mandos)

Eerste beschrijving

De eerste beschrijving van de soort is te vinden in een publicatie uit 1892 van W. West, die de soort had aangetroffen in het Lake District. West geeft de volgende afmetingen op: hoogte 42.5-46 μm breedte 29-30 μm , breedte van de isthmus 13-15 μm . De celwand is glad.

Zygosporen zijn niet bekend.

De celafmetingen van de Nederlandse *Staurastrum ellipticum* zijn: hoogte 28-36 μm , breedte 19-27 μm , isthmus 10-12 μm . De cellen zijn wat kleiner dan West vermeldde bij de vondst uit het Lake District, maar de verhoudingen stemmen wel goed overeen. De celwand lijkt ook enigszins af te wijken: deze is niet volkomen glad, maar laat toch een heel lichte structuur van rijen putjes of knobbeltjes zien.

Zo talrijk zat deze nieuwe soort in het watermonster (foto Maarten Mandos)

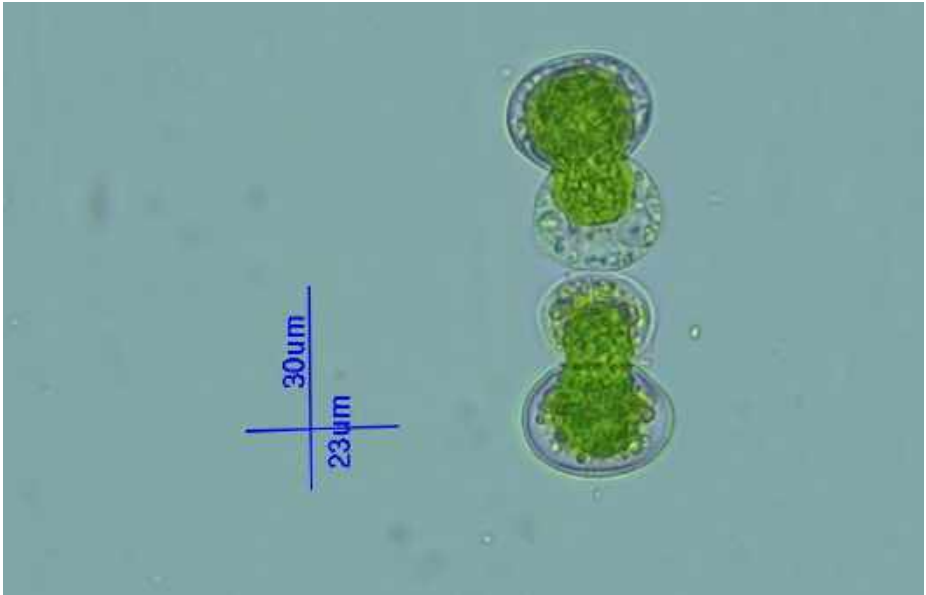
Andere waarnemingen

In de loop der jaren zijn er in de literatuur vermeldingen van de soort gedaan uit verschillende gebieden in Europa, onder meer het Tauerngebergte in Oostenrijk en in Zweeds Lapland. In Groenland is hij eveneens gevonden, bovendien ook in Zuid- en Midden-Amerika

en in Zuid-Korea. Voor zover opgegeven, lopen de afmetingen van deze vondsten behoorlijk uiteen. De afmetingen van de kleinste vormen zijn ongeveer half zo groot als die uit het Lake District en werden gevonden in Brazilië (Bicudo, 1969) en Zweeds Lapland (Skuja, 1964). Bij de vondst in Argentinië (Gayoso, 1975) zijn de celmaten goed vergelijkbaar met de Nederlandse, hoogte 33-37.5 μm breedte 22-27.5 μm , isthmus 9.8-10.4 μm . Er zijn over het geheel genomen niet zo veel waarnemingen van deze soort, wat doet vermoeden dat hij zeldzaam is. De milieus waarin hij is aangetroffen, zijn sterk uiteenlopend: alpien hooggebergte, hoogveen, tropisch bos.

Tot slot

Het zou leuk zijn om te weten of *Staurastrum ellipticum* binnenkort ook nog op andere plaatsen in Nederland of België wordt opgemerkt. Celdeling heb ik al wel waargenomen, zygosporen nog niet. Andere sieralgensoorten die ik in hetzelfde water heb aangetroffen zijn onder andere: *Closterium costatum*, *Closterium intermedium*, *Closterium kuetzingii*, *Closterium moniliferum*, *Closterium submoniliferum*, *Euastrum ansatum*, *Euastrum binale* var. *gutwinskii* en *Staurastrum striatum*.

Celdeling van *Staurastrum ellipticum* (foto Maarten Mandos)

Literatuur

- Bicudo, C.E de Mattos, 1969. Contribution to the Knowledge of the Desmids of the State of São Paulo, Brazil (Including a Few from the State of Minas Gerais).
- Broer, H., 1962. Desmidiaceen-Standorte in den Schladminger Tauern und den gegenüberliegenden Dachsteinvorbergen.
- Coesel, P.F.M. & K.J. Meesters, 2013. European flora of the desmid genera *Staurastrum* and *Staurodesmus*. KNNV Publishing, Zeist. 357 pp.
- Gayoso, A. M., 1975. Contribución al Conocimiento de las Desmidiaceas del Parque Nacional Los Alerces (Chubut). Harris, G.T., 1917. The Desmid Flora of Dartmoor.
- Kim, H. S., 1996. Desmids (*Staurastrum* and *Staurodesmus*) from Kyongsangnam-Do, Korea. *Nova Hedwigia* 62: 521-541.
- Skuja, H., 1964. Grundzüge der Algenflora und Algenvegetation der Fjeldgedenden um Abisko in Schwedisch-Lappland.
- West, W., 1892. Algae of the English Lake District

Vogels van de Dongevallei: Kuifeend

Ad Kolen

Kraalooegjes en kuif

De kuifeend (*Aythya fuligula*) is een middelgrote duikeend en zoekt zijn voedsel vooral onder water. Het voedsel bestaat voornamelijk uit slakken, waterinsecten en schelpdieren en in zoet water vooral uit driehoeksmosselen. Daarnaast eet hij ook plantendelen en zaden. Gewoonlijk is de duik enkele meters diep. De kuifeend kan als het nodig is nog veel dieper naar voedsel zoeken, zelfs tot meer dan 10 meter. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke kuifeend hebben een kuif op het achterhoofd. Die van het vrouwtje is weliswaar een stuk kleiner, maar het is toch een goed kenmerk om haar te onderscheiden van het op haar gelijkende vrouwtje van de tafeleend. Het verenkleed van het vrouwtje kuifeend is helemaal bruin en aan de flanken iets lichter getint. De mannelijke kuifeend valt op door de grote witte velden op het verder zwarte lichaam. Beide seksen vertonen opvallend veel wit aan de bovenzijde van de vleugels. Aan de onderzijde is het mannetje nagenoeg geheel wit, het vrouwtje wat minder. De opvallende ogen van de kuifeend zijn groot en geel met een zwarte iris: kraalooegjes.

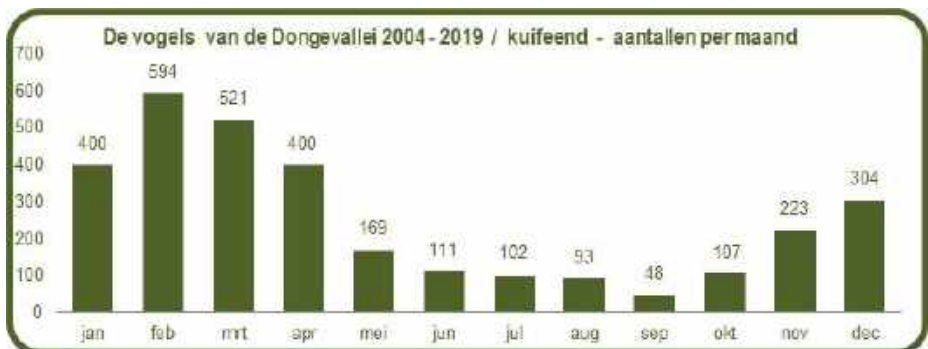
Paartje kuifeenden Dongevallei (foto Ad Kolen)

Sterke toename

In het begin van de 20^e eeuw is de kuifeend een schaarse broedvogel in Nederland. Vanaf 1950 neemt de populatie sterk toe, zowel hier als in de rest van Noordwest-Europa. Dit is het gevolg van de ontginningen in Oost-Europese broedgebieden en van het toenemen van de voedselrijkdom in de Nederlandse wateren. De enorme toename wordt daarna minder en gaat in afgezwakte vorm door in de 21^e eeuw. Het verloop van de aantallen broedende kuifeenden in Nederland laat, per atlasproject, een sterke stijging zien. 1973-1977: 6.000 broedparen, 1998-2000: 14.000-18.000 broedparen en 2013-2015: 20.000-24.000 broedparen. Ook de overwinterende kuifeenden zijn sterk in aantal toegenomen. Tussen 2013 en 2015 liggen de geschatte aantallen tussen 180.000 en 240.000 exemplaren. Ze verblijven dan voornamelijk in het westen en noordwesten van ons land, vaak in gezelschap van tafeleenden (bron: sovon.nl).

De Dongevallei

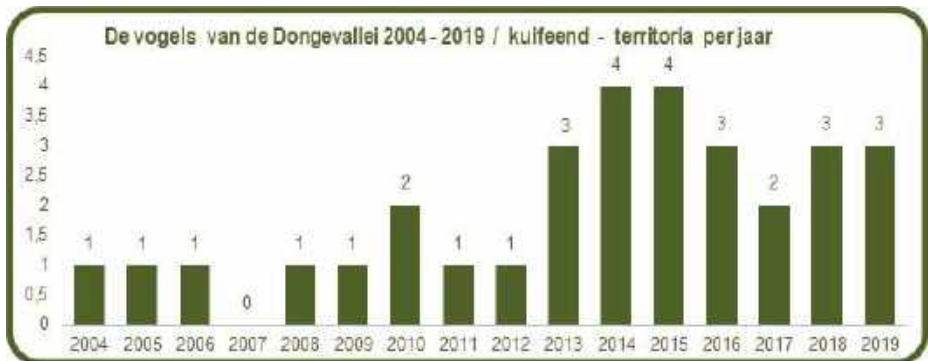
Tijdens mijn telrondes in de Dongevallei, twee keer per maand, zie ik meestal kuifeenden. Vooral in de tweede helft van de tellingenreeks zijn ze er bijna altijd. In 2019 ontbreekt de soort slechts eenmaal. Er worden zowel doortrekkers, overwinteraars als broedvogels in de Dongevallei waargenomen. Aan het einde van de winter (januari-februari) zijn veel eenden van hun winterverblijven in het zuiden op weg naar de noordelijke broedgebieden. Veel soorten, waaronder ook talrijke kuifeenden, verblijven dan enige tijd in Nederland. Zo nemen ook de aantallen kuifeenden in de Dongevallei toe vanaf januari. Zie figuur 1. In die periode zijn de eenden op zijn mooist. Getooid in hun prachtkleed zijn ze klaar voor het broedseizoen. Vanaf maart-april worden het er weer minder, maar tot half mei verblijven er nog niet-broedende kuifeenden in de Dongevallei. Na het vertrek van de tijdelijke gasten zijn de aantallen gedurende het broedseizoen en de daarop volgende ruitijd laag. Pas in oktober trekken de aantallen weer aan.

Figuur 1: Alle waargenomen kuifeenden per maand (2004-2019) met het totaal boven de kolom

Succesvolle broedvogel

De kuifeend is een succesvolle broedvogel in de Dongevallei. Behalve in het teljaar 2007 zijn tijdens de gehele tellingenreeks één of meer territoria vastgesteld. Er zijn ook jonge kuifeenden waargenomen, weliswaar niet elk jaar, maar daar tegenover staat dat er soms meer dan één broedsel per broedseizoen werd gezien. Na een stabiele periode met weinig broedende kuifeenden stijgen de aantallen en nemen ook de wisselingen toe. Zie figuur 2. In 2008 wordt aan de Reuverlaan begonnen met de bouw van een hoog flatgebouw met winkelcentrum. Dit grote bouwproject aan de rand van het gebied veroorzaakt veel verstoringen. De activiteiten hebben op bepaalde tijden en in bepaalde periodes veel invloed op de aanwezigheid van watervogels. De omgeving wordt opnieuw ingericht, de plas uitgebreid en een klein eiland aangelegd. Ruim daarna keert de rust terug. Eerst stijgen de totaalaantallen en later neemt ook het aantal broedvogels toe.

Figuur 2: Aantal territoria per jaar (2004-2019) met het totaal boven de kolom

Pullen

Kuifeenden broeden laat in het seizoen. Dat heeft te maken met het dan pas beschikbaar zijn van het dierlijk voedsel dat de pullen zelf tot zich nemen. Vanaf half mei leggen de vrouwtjes 6 tot 12 eieren.

In de Dongevallei worden net uitgekomen jonge kuifeenden gewoonlijk pas in juli gezien. Zelfs een paar keer nog in augustus. Zoals de meeste eenden zijn kuifeenden nestvlinders. Dat wil zeggen dat ze al na enkele uren het nest verlaten en op zoek gaan naar voedsel. Dezelfde dag kunnen ze al duiken naar dierlijk voedsel. De eerste week foerageren de jongen vrijwel alleen vanaf het wateroppervlak. Ze verzamelen er muggenlarven en kokerjuffers. Nesten van kuifeenden worden zelden gevonden. In de Dongevallei zijn er voldoende moerasachtige delen waar ze zich goed kunnen verbergen.

Nest kuifeend (foto Ad Kolen)

Schuwe vogel

Hoewel de totaalaantallen nog steeds schommelen is het aantal kuifeenden na het vergroten van de plas aan de Reuverlaan toegenomen. Zie figuur 3. De kuifeend is een redelijk schuwe vogel en houdt gewoonlijk afstand van mensen. Wat meer ruimte op het water pakt voor de kuifeenden in de Dongevallei gunstig uit. Daarnaast speelt de landelijke toename -in Noord-Brabant wat later- hier zeker een rol. In sommige gebieden in Nederland zijn kuifeenden erg mak en broeden ze soms in grachten en stadsvijvers. In de Dongevallei is dat zeker niet het geval: ze vliegen al snel op. Alleen op de plas aan de Reuverlaan blijven ze zitten. Elders op de smallere wateren verdwijnen ze al snel.

Figuur 3: Alle waargenomen kuifeenden per jaar (2004-2019) met het totaal boven de kolom

Flora- en Vegetatiekartering van De Sijsten

Guido Stooker

Inleiding

In het recent verschenen Jaarverslag Kaaistoep (verslagjaar 2019) wordt verzocht dat er meer naar de flora moet worden gekeken. Er is in dat verslag slechts één artikeltje gewijd aan planten.

Toch zijn er in voorgaande jaarverslagen rapportages van meerdere flora-inventarisaties opgenomen. Dat dit in 2019 wat minder aan bod kwam, had natuurlijk een goede reden: we waren met zijn allen druk bezig met ons jubileumboek *De Kaaistoep*.

2017 en 2018

In dat boek komen de floristische waarden van de Kaaistoep-graslanden en de Sijsten-heide wel degelijk aan bod. In het hoofdstuk *'Er moet meer gerommeld worden op de heide'*

doe ik verslag van de gedetailleerde planteninventarisatie die in 2017 en 2018 door Jan van de Wiel en mijzelf zijn uitgevoerd op de heide.

Hondsviooltje is een van de meest karakteristieke heideplanten op de Sijsten (foto Guido Stooker)

2019

En vanaf nu is ook de informatie over de flora en vegetatie 2019 van De Sijsten voor iedereen beschikbaar, aangezien ik in dit Coronatijdperk tijd genoeg had om alle gegevens uit te werken

en te presenteren in een 45 pagina's tellend rapport. In dit rapport zijn 50 verspreidingskaartjes opgenomen van de meest karakteristieke heideplanten evenals de vegetatiekaart die ook in het boek is weergegeven. Ook worden het waarom van de floristische rijkdom en de verschillende plantengemeenschappen toegelicht en zijn de onderliggende tabellen en soortenlijsten te checken. In het rapport zijn veel illustraties opgenomen, gemaakt door de auteurs, die de verschillende vegetatietypen verduidelijken en we zijn Bart Horvers erkentelijk voor zijn fotografische bijdragen van de blad- en korstmossen. Het rapport is als pdf te downloaden vanaf de KNNV-website Tilburg onder werkgroep Kaaistoep.

Door kleinschalig heidebeheer ontstaan nieuwe groeiplekken voor zeldzame heideplanten (foto Guido Stooker)

Een bijzondere dovenetel of een bastaard?

Loes van Gorp

Op pad

Op 20 april besloot ik mijn planteninventarisaties weer eens op te pakken en koos voor een km-hok tussen Berkel-Enschot en Udenhout. Daar beleef ik altijd veel plezier aan. Ik had een vrije dag opgenomen en dan is het fijn om iets leuks te gaan doen. Het weer was me gunstig gezind. Koffie en een boterham mee, op de fiets naar het gebied en aan de slag. Officieel zouden de inventarisaties een week later starten, maar vanwege de coronacrisis werd dat uitgesteld tot 23 mei. Gelukkig heb ik niet zo lang gewacht. Om 10.00 uur zette ik mijn fiets op slot tegen een boomstam en ging enthousiast aan de slag. De eerste waarnemingen waren al snel gedaan, want vooral in het begin zie je vrij veel soorten. Na een half uurtje besloot ik een greppel in te duiken om enkele foto's te nemen van bloeiende planten die me interesseren zoals parse dovenetel en kleine maagdenpalm.

Geluk?

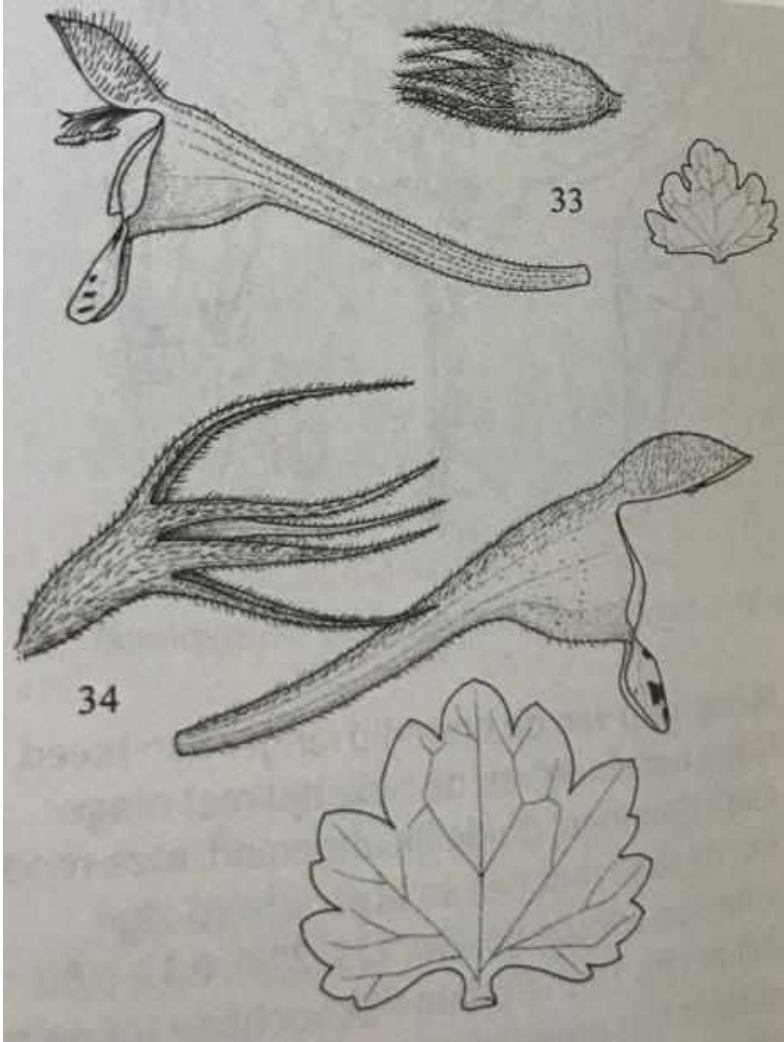
In de berm langs de rijweg werd mijn aandacht getrokken door een plantje dat wat fors was voor een parse dovenetel en leek op een hoenderbeet. Even goed bekijken. Soms lees ik op internet een artikel over een soort die ik nog niet eerder gezien heb. Zo las ik kort geleden in een nieuwsbrief over de zeldzame brede dovenetel die ontdekt was in de Stok (BE). Rien Ondersteijn trof op 5 februari 2014 deze plant aan. Wat betreft de verschijningsvorm staat deze plant tussen parse dovenetel en hoenderbeet in. Hij wordt vaak niet herkend. Had ik vandaag het geluk om deze soort hier te vinden? Ik maakte enkele foto's en was verrast.

Brede dovenetel (foto Loes van Gorp)

Brede dovenetel

Deze plant leek veel op hoenderbeet. Maar de identificatie op mijn mobieltje gaf iets anders aan. Een exemplaar ging mee naar huis om beter te bestuderen. Die middag deelde ik mijn foto via Whatsapp met de KNNV plantenwerkgroep en ook zij dachten aan hoenderbeet. Na vragen van de plantenwerkgroep is mijn conclusie dat het toch om de brede dovenetel gaat. Met foto's van de meegenomen plant en de beschrijving in Heukels' Flora onderbouw ik dit.

Verschillen tussen hoenderbeet en brede dovenetel. 33 = hoenderbeet, 34 = brede dovenetel (Heukels)

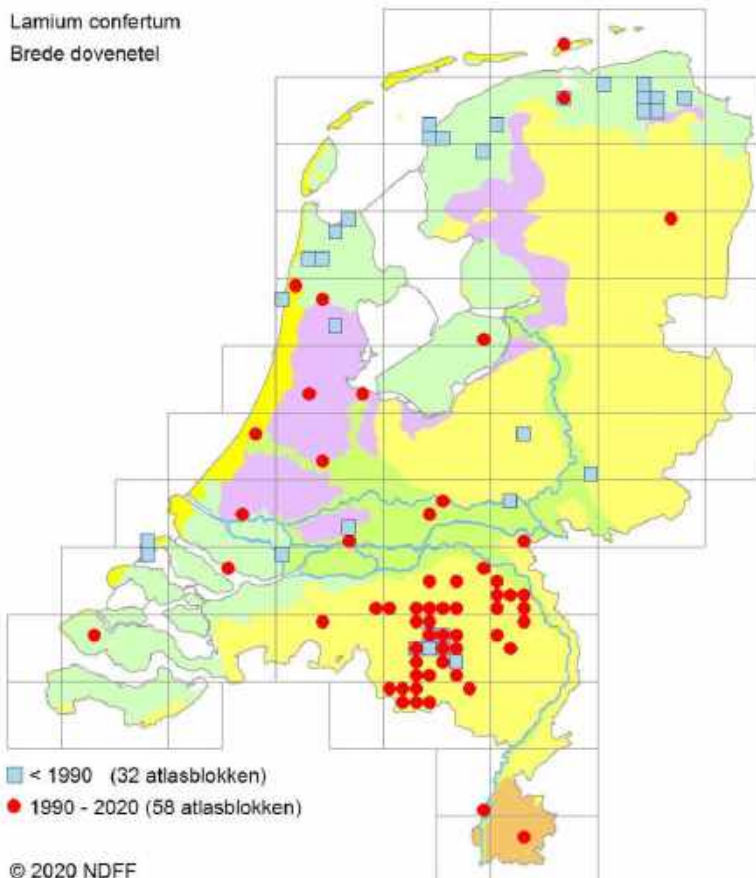
Kenmerken brede dovenetel (foto's Loes van Gorp)

Een bastaard?

De Oecologische flora (dl. 3 pag. 160) schrijft over deze plant: 'Soms worden planten aangetroffen die in kenmerken tussen paarse dovenetel en hoenderbeet instaan. Vermoedelijk zijn zulke exemplaren door bastaardering van beide soorten ontstaan. Tot deze tussenvormen behoort de brede dovenetel (*Lamium confertum*), een Noord- en West-Europese plant die wel als afzonderlijke soort wordt opgevat en die ook enkele malen in ons land is aangetroffen'.

De website Wilde planten schrijft: 'De status van brede dovenetel is omstrepen. De soort lijkt sterk op paarse dovenetel en op hoenderbeet. Mogelijk is brede dovenetel de bastaard van de beide soorten'.

Een publicatie van de plantentuin in Meisse (Dumortiera 114/2019: 13-17) geeft als conclusie: 'Vandaag is brede dovenetel een morfologisch duidelijk verschillend en goed determineerbaar taxon'.

Kaart 1: Verspreiding brede dovenetel (Verspreidingsatlas)

Naamgeving

De wetenschappelijke naam van de brede dovenetel is *Lamium confertum*. De naam dovenetel heeft te maken met de bladeren. Ze lijken op die van de brandnetel, maar zijn niet voorzien van brandharen. *Lamium* is afgeleid van het Griekse woord *lamos* (muil of keelgat). Dat heeft betrekking op de muilvormige bloemkroon. *Confertum* betekent dicht opeen gepakt.

Bronnen

Heukels' flora van Nederland - Leni Duistermaat 24 ste druk, pag. 612
Nederlandse oecologische flora - wilde planten en hun relaties, deel 3 pag. 160
<http://www.nmcschijndel.nl/waarnemingen/flora/>, bezocht op 20-05-2020
<https://www.verspreidingsatlas.nl/0705>, bezocht op 20-05-2020
<https://waarneming.nl/species/6944/>, bezocht op 20-05-2020
<https://wilde-planten.nl/brede%20dovenetel.htm>, bezocht op 20-05-2020
http://db.plantentuinmeise.be/DUMORTIERA/DUM_114/Dum_114_13-17_Lamium_confertum.pdf

Boekrecensie: De gladde slang

Jako van Gorsel

De gladde slang

In Nederland en Vlaanderen komen drie inheemse slangen voor: de adder, de ringslang en de gladde slang. Voor mij zijn het mysterieuze wezens, want een slang zag ik nog nooit in Nederland. En toch, ze zijn er, en soms verrassend dichtbij ook. Dat ontdekte ik tijdens het lezen van het pas verschenen boek *De gladde slang*. Want: in het westen van de provincie Noord-Brabant blijkt een belangrijke populatie te leven. De omgeving van Ossendrecht, gelegen op de Brabantse Wal, blijkt een kerngebied te zijn. En ook de omgeving van Zundert, de Kempen en de Peelgebieden blijken belangrijke leefgebieden van deze onopvallende en onbekende slang.

Lekker lezen

Het boek *De gladde slang* vertelt het boeiende verhaal van het gelijknamige dier. Het boek is toegankelijk geschreven, want het moest juist voor 'gewone' natuurliefhebbers geschikt zijn. En niet alleen voor wetenschappers of onderzoekers. Je komt dan ook niet veel vaktermen tegen. Lekker lezen dus. Tel daar de vele kleurenfoto's bij op en je weet dat je een fraai vormgegeven boek in handen hebt.

Informatief

Ondertussen lees je alles over het uiterlijk van de gladde slang, zijn levenswijze, het aantal keer dat hij vervelt en in welk biotoop hij leeft. De vijanden van de gladde slang worden ook aan je voorgesteld. De klapekster is er een en ook de egel blijkt een ware slangenkiller, evenals de slangenarend die niet voor niets die naam draagt. Ik stip zomaar wat onderwerpen aan, want over de gladde slang valt veel meer te schrijven en dat doen de auteurs dan ook.

Must have

Kortom, mijn conclusie: het boek *De gladde slang* is een prachtige monografie over een bijzonder reptiel dat gelukkig ook nog in ons land voorkomt. Ik wens hem snel te mogen ontmoeten. Na het lezen van dit boek pretendeer ik al zijn geheimen te kennen, maar of dat 'in het veld' ook nog zo is, moet nog maar blijken.

Deze recensie is met toestemming (verkort) overgenomen van www.visdief.nl. Hier kun je ook de hele recensie lezen.

De gladde slang. Ervaringen met een mysterieus reptiel. Auteurs: Arnold van Rijsewijk, Jelle van Aalst, Jeroen van Delft. KNNV Uitgeverij. € 24,95.

Natuurmuseum Brabant activiteiten 3^e kwartaal 2020 Spoorlaan 434, Tilburg

Weer open...!

Een andere museumbijdrage dan gewoonlijk: de agenda ontbreekt, er zijn nog geen zomerse activiteiten geprogrammeerd. Maar: op het moment dat deze Oude Ley op de mat valt, is Natuurmuseum Brabant waarschijnlijk weer een paar weken open. Net als alle Nederlandse musea moesten half maart overal de deuren dicht, om pas drie maanden later weer voorzichtig te heropenen. Met een lijst van meer dan 100 extra maatregelen om de veiligheid en gezondheid van de bezoekers en medewerkers te garanderen. In de tussentijd is er hard gewerkt: museumvitрины zijn gepoetst, er is geschilderd, vloeren gingen in de was, belettering werd vernieuwd en de Start-zone kreeg een andere indeling. Er zijn twee tentoonstellingsconcepten uitgewerkt, er ligt een blauwdruk voor een gloednieuwe website, het jaarverslag en de jaarrekeningen werden gepubliceerd, er kwam een online ticketing systeem en er waren drie dronefilmpjes waarin online bezoekers virtueel op onbereikbare plaatsen in tentoonstellingen konden kijken. Om nog maar te zwijgen over alle voorbereidingen voor de heropening.

Jonge bezoekers bewonderen de potvis (foto Maria van der Heyden)

Ik wil weer naar het museum!

Maar het haalt het uiteraard niet bij een museum waar bezoekers rondlopen. Gelukkig komt dat langzaam maar zeker weer op gang: we duimen dat het zo blijft. Bent u van plan naar het museum te komen? Hou er dan rekening mee dat alles anders is dan u gewend

bent. Om te beginnen kunt u voorlopig niet spontaan een paar uurtjes komen: er moet altijd van tevoren een ticket worden gekocht (dat kan via de website). Daarop staan een datum en een tijdstip waarop u het museum kunt bezoeken.

Niet alle doe-activiteiten kunnen gebruikt worden: een paar onderzoekskisten in de OO-zone en in BOS zijn uit het aanbod gehaald omdat ze niet binnen de maatregelen passen en niet alle computers zijn in gebruik. Ook is er een duidelijke (eenrichtings-)route voor bezoekers en gaat het er in het museumcafé anders aan toe.

Doorkijkje OO-zone (foto Maria van der Heyden)

Up-to-date Informatie

Omdat de maatregelen rondom het coronavirus nog steeds regelmatig veranderen, blijft onze website de belangrijkste informatiebron. Daar staat de meest actuele informatie op. Hier plaatsen we tevens het laatste nieuws op rondom het

lezingenseizoen: ook hierover is op het moment van schrijven nog te weinig bekend, omdat we niet weten wat de mogelijkheden zijn in het najaar.

Hopelijk blijft iedereen gezond en zien we jullie weer snel terug in het museum!

Rob Vereijken

Vreemde wortels sierkers

Joost Pompe is al 67 jaar lid van de KNNV en woont nog steeds prachtig aan de Oisterwijksebaan in Tilburg. Onlangs heeft hij weer eens lekker in zijn tuin gewerkt en de sierkers is met stam en wortel verwijderd. Toen hij de Japanse sierkers jaren geleden plantte, was het oorspronkelijk een sierboompje met dubbele bloemen. Een paar jaar na de eeuwwisseling kwam uit de onderstam een snelgroeïende stam met enkelvoudige bloemen, die later in het seizoen kleine kersjes droeg.

Toen Joost na het verwijderen van de bovengrondse stam aan de wortels van de sierkers begon, zag hij ondergronds toch iets anders dan hij had verwacht. Horizontaal in de grond groeiden ontzettend dikke wortels, die eigenlijk meer op takken leken. Die gingen nauwelijks de diepte in. Op de foto zie je het tuinpad van Joost met daarop de boomstam en op de voorgrond liggen de in stukken gezaagde boomwortels.

Joost wil graag weten of het normaal is dat sierkersen zo'n oppervlakkig en horizontaal wortelstelsel hebben. Over de dikte verbaasd hij zich nog steeds. Binnen de KNNV zijn nogal wat boomliefhebbers en boomkenners, dus ik verwacht zeker een antwoord.

Boomstam en stukken boomwortel van de Japanse sierkers (foto Joost Pompe)

Peuterende mussen

Nu ik meer thuis werk zie ik de huismussen in mijn tuin dingen doen die ik nog nooit van hen gezien heb. Vandaar dat ik zelf ook eens een vraag aan jullie wil voorleggen. Door mijn huiskamerraam kijk ik uit op een muur. Regelmatig komen huismussen in de voegen van die muur peuteren. Hele stukken specie hebben ze al weggeschraapt. Omdat er op de muur ook witte kalkuitslag zit, had ik eerst het vermoeden dat ze wat kalk wilden oppikken. Maar als ik de muur goed bekijk, hebben ze op bepaalde plaatsen een paar centimeter van de specie weggehaald. Soms bewerken wel zes mussen tegelijkertijd de muur. Het zijn voornamelijk vrouwtjes, maar een mannetje zie ik ook regelmatig.

Nu heb ik zelf al geprobeerd om er achter te komen waarom ze dit doen. Er wordt geschreven dat de steentjes meehelpen bij de vertering in de maag, maar ook dat ze de kalk nodig zouden hebben voor hun botten of bij het maken van eischalen. Wie kent de echte reden van het peutergedrag van de huismussen? Ik ben er erg benieuwd naar.

Een deel van de voeg is verdwenen (foto Rob Vereijken)

Ook mannen zijn actief (foto Rob Vereijken)

**Reacties en
nieuwe vragen**

Heeft u informatie over de vreemde wortel/stam van de Japanse sierkers of over de mussen die de muur opeten, stuur dan uw reactie naar Rob Vereijken: ☎ 06-83125218 of ✉ rob.vereyijken@planet.nl. Ook nieuwe vragen en onbekende waarnemingen zijn welkom. Reacties tot 17 augustus 2020 kunnen in de volgende aflevering verwerkt worden.

Secretariaat KNNV-afd. Tilburg
Veldhovenring 27
5041 BA Tilburg

